

CZU: 37.035:159.923:316.6-053.6

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA PSIHOSOCIALĂ A ADOLESCENȚILOR

Valentin Cosmin BLÂNDUL, Adela BRADEA

Universitatea din Oradea, România

Adolescența reprezintă cea mai complicată perioadă a vieții umane. Mulți specialiști pot spune că în acest moment o persoană devine matură din punct de vedere fizic, intelectual sau moral, dar niciodată din cel emoțional. Aceasta înseamnă că există un risc mare ca un adolescent să se implice în anumite activități periculoase, deoarece există o inadvertență între posibilitățile lui reale și dorințele sale. De exemplu, unii adolescenți pot fi implicați în consumul abuziv de alcool / droguri, manifestă comportament verbal sau fizic agresiv, prezintă dificultăți în comunicarea cu părinții sau cu alți adulți, ajung la eșec sau chiar abandon școlar și așa mai departe. În astfel de circumstanțe, părinții și profesorii au o misiune foarte dificilă de a încerca să-i convingă pe acești adolescenți că asemenea conduite nu sunt bune pentru dezvoltarea lor și, în general, pentru întreaga societate. În lucrarea de față vom încerca să analizăm unele caracteristici ale dezvoltării adolescenților și unele probleme cu care se pot confrunta în această perioadă, sugerând, de asemenea, câteva soluții pertinente necesare pentru rezolvarea unor astfel de probleme.

Cuvinte-cheie: dezvoltare, adolescenți, personalitate, probleme.

SOME PARTICULARITIES REGARDING PSYCHO-SOCIAL DEVELOPMENT OF TEENAGERS

The adolescents represent one of the most complicated period from the human life. In this moment, many specialists can say that a person become mature from physical, intellectual, or moral point of view, but never from the emotional one. This means that exist a big risk that a teenager to involve in some dangerous activities, because there is an inadvertence between their real possibilities and their wishes. As an example, some teenagers can be involved in abusive alcohol/drugs consumption, verbal or physical aggressive behavior, difficulties of communication with parents or other adults, school failure or dropout and so on. In such circumstances, parents and teacher have a very difficult mission to try to convince these teenagers that their activities are not ok for their development and, generally, for the whole society. In the present paper, we will try to analyze some characteristics of teenagers' development and some problems that they can confronting during this period, suggesting also some pertinent solutions necessary for solving these kind of problems.

Keywords: development, teenagers, personality, problems.

1. Note generale privind dezvoltarea persoanei la vârsta adolescenței

Adolescența reprezintă una dintre cele mai importante și complexe perioade din viața ființei umane, în care se face trecerea de la caracteristicile psihofizice și preocupările specifice copilăriei la maturitatea și problemele specifice vârstei adulte. Altfel spus, adolescența este o etapă de tranzit, marcată de numeroase inegalități și dezechilibre sub toate aspectele evoluției individului. Astfel, din punct de vedere fizic, se poate remarca o creștere oarecum disproporționată a diferitelor segmente ale corpului, fapt cu repercusiuni negative asupra formării imaginii de sine a adolescenților. Cu toate acestea, numeroși specialiști sunt de părere că, la această vârstă, dezvoltarea din punct de vedere fizic se produce mai accelerat decât cea psihoafectivă, fapt demonstrat prin aceea că adolescenții pot fi considerați maturi somatic, nu însă și emoțional. Una dintre posibilele consecințe ale acestei stări de lucruri ar putea fi aceea că unii adolescenți se pot angaja în diferite acțiuni cărora le subapreciază gradul de dificultate și pericolozitate în raport cu propriile posibilități. Așa se face că vedem numeroși adolescenți implicați în consumul abuziv de alcool/droguri, comportându-se agresiv fizic și/sau verbal, ori participând la alte acțiuni teribiliste prin care își forțează limitele pentru a obține recunoașterea celor din jur. Pentru a înțelege mai bine cauzalitatea unor asemenea manifestări comportamentale, considerăm că ar fi oportun să realizăm o scurtă radiografie a principalelor note definitorii specifice perioadei adolescenței [1].

Astfel, în încercarea de a defini adolescența, psihologii susțin că aceasta este o perioadă de tranzit care face legătura dintre pubertate și viața adultă și se caracterizează prin atingerea pragului de maturitate fizică, intelectuală, morală, nu însă și emoțională, adolescenții rămânând tributari nevoii de afecțiune din partea celor din jur. Aceleași surse acreditează ideea potrivit căreia adolescența debutează în jurul vârstei cronologice de

14 ani și se finalizează pe la 18/20-25 de ani. De aici se ridică un nou semn de întrebare legat de eventualitatea suprapunerii sub-stadiilor final și de debut ale pubertății și adolescenței. Este foarte greu de trasat o linie de demarcație între acestea două, mai ales într-un moment în care evoluția persoanei este extrem de „efervescentă”. Cert este că studiile de specialitate citate de U.Șchiopu [2, p.51] și S.Clerget [3, p.11] demonstrează că durata adolescenței variază în funcție de mediul sociocultural, socioeconomic, dar mai ales socioeducațional.

Așa, de exemplu, în societățile tribale, datorită practicilor de inițiere, trecerea de la adolescență la viața adultă se realizează extrem de timpuriu. Dimpotrivă, în societățile moderne contemporane adolescența s-a extins în ambele sensuri, datorită, pe de o parte, precocității în maturizare, iar, pe de alta, extinderii perioadei de școlarizare și amânării debutului în viața profesională și de familie. Oricare ar fi reperele temporale în care se încadrează, adolescența rămâne una dintre cele mai intense trăite perioade din viață, fapt pentru care cei mai mulți oameni și-o amintesc multă vreme. În plus, adolescența se remarcă și prin nevoia de afecțiune și ocrotire mai pronunțate decât în alte etape ale vieții, motiv pentru care părinții și profesorii trebuie să-i trateze pe adolescenți diferit față de ceilalți copii sau față de adulți.

Adolescența este cuprinsă între 14/16 și 20/25 de ani și include 3 etape: preadolescența (confundată adesea cu pubertatea), adolescența propriu-zisă, respectiv post-adolescența (sau adolescența prelungită). Perioada se caracterizează prin maturizarea individului din punct de vedere biologic, intelectual, moral, însă, în opinia unor autori [4], și printr-o rămânere în urmă din perspectiva maturizării afective. Tânărul se află în căutare de valori, preia critic modele oferite de societate, încercând să-și contureze propria identitate socială. De aici, nevoia de umplere a „rezervorului afectiv” în contradicție cu opoziția față de mediu. Inițierea în viața sexuală – trecerea de la adolescență la maturitate – se realizează diferit în funcție de mediul de proveniență al adolescentului și de cultura respectivă. Totodată, se produce și maturizarea tuturor proceselor cognitive, școala având un rol important în formarea emoțiilor intelectuale. Așa cum am subliniat, perioada se caracterizează prin incoerența vieții afective, momentele de exaltare alternând cu cele de opoziție și rebeliune. Pe fondul acestor stări (apărute inclusiv ca urmare a creșterii forței fizice, respectiv a modificării endocrine), se creează iluzia de invincibilitate și, coroborat cu un posibil mediu nefavorabil, se pot instala o serie de comportamente deviate precum furtul, fuga de acasă, vagabondajul, consumul de substanțe psihotrope (alcool, droguri, tutun etc.), implicarea în experiențe sexuale patologice etc. Spre sfârșitul perioadei, riscul apariției unor asemenea conduite se diminuează, apărând în schimb sentimente de dragoste adevărată și realizându-se integrarea socioprofesională a individului [5].

Din punct de vedere intelectual, J.Piaget consideră că adolescenței îi corespund stadiul operațiilor formale cuprinse. Gândirea tânărului devine formală, el fiind în stare să opereze nu doar cu realul, ci și cu posibilul, fiind capabil să stabilească relații cauzale reversibile (de tip cauză-efect, dar și efect-cauză), să elaboreze discursuri complexe și să producă raționamente ipotetice-deductive. Din perspectiva dezvoltării sociale, E.Erikson apreciază că la această vârstă, trăind în preajma unor grupuri de prieteni, individul își conturează propria identitate, formându-și un simț propriu al sinelui. Factorul favorizant este reprezentat de ajutorul primit de tânăr din partea anturajului pentru a răspunde la întrebarea legată de propria identitate: „cine sunt eu?”. Pe de altă parte, dacă mediul este incert, individul poate ajunge la confuzie în ceea ce privește asumarea de roluri, formându-și o serie de conduite deviate. Din punctul de vedere al dezvoltării judecăților morale, L.Kohlberg consideră că între 10 și 13 ani copilul poate parcurge stadiul moralității convenționale, caracterizat prin respectarea regulilor din dorința de a fi apreciat de către anturaj. Din contră, în stadiul moralității autonome (care începe de la vârsta de 13 ani), după ce preia critic și interiorizează valorile societății, tânărul le acordă o semnificație și le integrează în propriul său sistem de valori.

În concluzie, importanța deosebită pe care o are perioada adolescenței constă în faptul că individul se maturizează sub toate aspectele și se desăvârșește întreaga personalitate, creându-se premisele pentru inserția sa socioprofesională. Datorită însă labilității afective destul de pronunțate, există riscul ca adolescentul să dobândească o serie de comportamente aberante care să-i compromită întreaga evoluție. De aceea, toți factorii educativi au rolul de a preveni asemenea conduite și de a ajuta tânărul să-și formeze o identitate pozitivă prin care să se integreze adecvat în comunitate [6].

2. Probleme generale care pot să apară la vârsta adolescenței

Adolescența rămâne una dintre cele mai efervescente perioade din viața omului, iar acest lucru poate fi condiționat, printre altele, de dezechilibrul dintre maturizarea fizică, intelectuală ori morală, pe de o parte, și insuficienta maturizare psihoemoțională, pe de alta. Această stare de lucruri îi poate face pe unii adolescenți să-și asume anumite riscuri nejustificate din punctul de vedere al raportului obiectiv dintre costuri și beneficii,

dar perfect plauzibile din perspectiva dorinței lor de a se face remarcăți. Domeniile de viață în care acești adolescenți își pot manifesta comportamentul teribilist sunt extrem de variate. Asemenea probleme pot apărea, de exemplu, în cadrul relațiilor familiale și se pot manifesta prin sincope de comunicare între adolescenți și ceilalți membri ai familiei, respingerea afecțiunii părinților, gelozia între frați, conduite negative cauzate de divorțul/recăsătorirea părinților, suferința produsă de diverse boli cronice ale unor membri ai familiei etc. La școală, adolescenții s-ar putea confrunta cu unele probleme legate de fobia școlară, eșecul școlar, superficialitatea în rezolvarea diferitelor sarcini legate de învățatură etc. În viața sentimentală, adolescenții se pot confrunta cu primele decepții în dragoste, pot apărea relații de prietenie sau sentimentale neagreate de părinți, debutul vieții sexuale etc. Sub unghiul dezvoltării personalității, numeroși adolescenți par lipsiți de încredere în propriile forțe, sunt prea timizi, nu reușesc să spună „nu” decât sub „protecția” părinților, manifestă un comportament disimulat, au trăiri religioase exagerate ș.a. Dimpotrivă, alți adolescenți sunt agresivi (fizic și/sau verbal), sunt dependenți de substanțe psihoactive, jocuri de șansă sau navigarea pe Internet, au un comportament depresiv, culminând cu gânduri potențial suicidare, manifestă posibile conduite infracționale etc. Din punctul de vedere al aspectului lor fizic, adolescenții se pot poziționa între cele două extreme: fie sunt excesiv preocupați de felul cum arată, fie ignoră cu desăvârșire acest subiect. O situație similară se poate întâlni și în ceea ce privește starea lor de sănătate, manifestările de conduită variind între preocuparea excesivă pentru acest subiect și superficialitate în tratarea bolii. Unii părinți pot ajunge în situația de a-și pierde autoritatea în fața copiilor lor, aceștia dorindu-și să devină total independenți, să muncească pentru a se putea întreține singuri sau să părăsească familia care i-a crescut, mutându-se împreună cu alte persoane de vârstă apropiată [7].

Acestea sunt doar o parte dintre cele mai frecvente probleme cu care se poate confrunta o persoană aflată la vârsta adolescenței. Modalitățile prin care părinții pot reacționa sunt extrem de variate și trebuie adaptate fiecărei situații în parte. Cert este însă faptul că toate aceste probleme ar fi bine să fie abordate într-o manieră rațională și calmă, dar cu multă afecțiune, înțelegere și încredere în adolescent. În felul acesta, el va înțelege că este susținut de către familie, împreună cu care poate să găsească soluțiile cele mai potrivite la problemele cu care se confruntă. De aceea, în cele ce urmează vom prezenta succint câteva probleme ce pot să apară la vârsta adolescentină, precum și câteva posibile sugestii adresate părinților pentru gestionarea cu succes a acestor situații [8].

2.1 Probleme legate de comunicarea cu părinții

2.1.a Cadru teoretic general:

Numeroși adolescenți doresc să-și câștige independența în raport cu părinții lor și, de aceea, unii dintre ei consideră că dacă ascultă/acceptă punctele lor de vedere, li s-ar subordona. Mai mult, unii adolescenți nu au suficiente argumente cu care să susțină o discuție și, de aceea, preferă să o încheie rapid. Ei nu au capacitatea de a-ți controla vocea, aflată în plin proces de transformare. Unii adolescenți își doresc mai multă intimitate și consideră că dacă ar vorbi cu adulții, le-ar fi încălcat acest drept.

2.1.b Recomandări:

- Inițierea de către părinți a dialogului cu adolescenții;
- Acceptarea diversității punctelor de vedere;
- Încurajarea adolescenților să vorbească liber;
- Utilizarea mesajelor scrise în loc de reproșuri;
- Folosirea unui limbaj asertiv în cadrul comunicării;
- În caz de conflict, întreruperea acestuia înainte ca discuția să degenereze;
- Folosirea umorului în sens constructiv;
- Apelarea la sprijinul altor persoane de aceeași vârstă/de vârste diferite pentru stabilirea unei „punți” de comunicare cu adolescenții.

2.2 Probleme cauzate de eșecul școlar

2.2.a Cadru teoretic general:

Eșecul școlar reprezintă incapacitatea elevului de a răspunde adecvat sarcinilor primite de la școală și de a se adapta corespunzător exigențelor mediului educațional. În adolescență, cauzele eșecului școlar sunt multiple și pot include transformările fiziologice și psihologice caracteristice vârstei, dificultățile de ordin intelectual, instabilitatea psihoemoțională, tulburările de comportament, alte probleme de natură psihică specifice acestei etape de dezvoltare.

2.2.b Recomandări:

- Asigurarea stării de sănătate a adolescentului;
- Răbdarea adulților față de dificultățile, adesea temporare, cu care se confruntă adolescenții;
- Schimbarea temporară a mediului și a preocupărilor adolescentului;
- Stimularea randamentului școlar;
- Orientarea/reorientarea școlară și profesională a elevului;
- Evitarea tentației de a dramatiza eșecul școlar.

*2.3 Probleme cauzate de prima despărțire în dragoste**2.3.a Cadru teoretic general:*

La vârsta adolescenței, poveștile de dragoste apar pe fondul insuficienței maturizării din punct de vedere psihoafectiv, ceea ce face ca relațiile de acest tip să fie mai superficiale, iar despărțirile mai dureroase. O asemenea „dramă” este amplificată atunci când adolescentul se află în fața primei asemenea experiențe, dar este depășită mai ușor atunci când s-a mai confruntat cu alte tipuri de despărțiri (divorțul părinților, decesul unui membru al familiei ș.a.). Trăirea unui eșec în dragoste îl poate ajuta pe adolescent să se maturizeze mai repede și să gestioneze mai eficient alte situații similare.

2.3.b Recomandări:

- Evitarea minimalizării importanței situației ori evitarea reproșurilor la adresa adolescentului;
- Consolarea și încurajarea adolescentului;
- Motivarea adolescentului să-și noteze într-un jurnal propriile experiențe afective;
- Prezentarea și discutarea unor exemple din viața personală a părinților ori din filme, literatură etc.

*2.4 Probleme cauzate de lipsa de încredere a adolescentului în propriile forțe**2.4.a Cadru teoretic general:*

Din cauza transformărilor fizice și psihice specifice etapei de dezvoltare, unii adolescenți nu sunt suficient de siguri pe noile achiziții, pe care par că nu le pot controla așa cum și-ar dori. Pe de altă parte, adolescenții încep să-și conștientizeze propriile limite și, de aceea, ei pot părea nesiguri și într-o permanentă căutare a identității. Totuși, această nesiguranță îi poate face pe unii adolescenți să fie mai prudenți și să evite situațiile cu potențial de risc.

2.4.b Recomandări:

- Exprimarea interesului față de părerile și problemele adolescenților;
- Manifestarea unei atitudini pozitive față de reușitele adolescentului;
- Sprijinirea adolescentului să-și conștientizeze propria valoare;
- Responsabilizarea adolescentului în vederea rezolvării diferitelor sarcini;
- Sprijinirea adolescentului în a face „primul pas” într-o activitate nouă.

*2.5 Probleme legate de asumarea unor riscuri necugetate**2.5.a Cadru teoretic general:*

Asumarea de risuri este caracteristică vârstei adolescenței și poate fi cauzată de dezechilibrul dintre maturizarea fizică și cea afectivă, evaluarea incorectă a potențialului propriu în raport cu pericolul acțiunii, „iluzia invulnerabilității” ori „fabula televizată” specifice vârstei etc. Probleme majore apar atunci când asumarea de riscuri necugetate devine un fenomen repetitiv și poate crea dependență tot restul vieții.

2.5.b Recomandări:

- Dobândirea de către adolescenți a unor tehnici de autoprotecție;
- Dezvoltarea și exprimarea abilităților fizice într-un cadru organizat și supravegheat;
- Mărturisirea de către părinți a propriilor sentimente atunci când fiii lor adolescenți se angajează în acțiuni riscante;
- Conștientizarea de către adolescenți a pericolelor la care se expun;
- Acceptarea de către părinți a nevoii adolescenților de a fi „vioi”.

Acestea sunt doar o mică parte dintre problemele cu care se pot confrunta adolescenții și pe care părinții/adulții sunt chemați să-i sprijine să le rezolve. În articole și studii viitoare ne propunem să detaliem acest subiect și să încercăm a identifica și alte posibile situații „critice” cu care s-ar putea confrunta o persoană în această etapă a dezvoltării sale.

3. Concluzii

În concluzie, se poate aprecia că adolescența rămâne una dintre cele mai tensionate perioade de viață, în care individul trăiește cu impresia că are parte de probleme imposibil de rezolvat. În realitate însă, cu aceste probleme persoana se poate întâlni oricând pe parcursul vieții, diferența fiind dată de faptul că, pe fondul instabilității emoționale specifice vârstei, adolescenții au tendința să exagereze semnificația momentului. În felul acesta se poate explica de ce unii adolescenți ajung să respingă autoritatea părinților, refuză să comunice cu cei din jur, nu se implică suficient în rezolvarea sarcinilor școlare, ajungând până la eșec sau chiar abandon școlar, caută plăceri ilicite, dramatizează prima dezamăgire în dragoste, pot avea diferite conduite delictive ș.a.m.d. În aceste condiții, tot părinții sunt chemați să recunoască problema și să intervină cu calm și afecțiune, iar beneficiind de experiența lor de viață să-i ajute pe adolescenți să-și recapete încrederea în sine, respectiv să găsească soluțiile optime pentru a depăși momentele de impas pe care le traversează. Astfel, adolescenții de azi își vor putea construi o personalitate armonioasă care să le permită adulților de mâine să se integreze adecvat în societate.

Referințe:

1. BLÂNDUL, V.C. *Bazele educației formale*. București: ProUniversitaria, 2014.
2. ȘCHIOPU, U. (coord.) *Dicționar de psihologie*. București: Babel, 1997.
3. CLERGET, St. *Ghidul adolescentului pe înțelesul părinților*. București: Aramis, 2011.
4. CAMPBELL, R. *Adolescentul, copilul meu*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
5. GUȚU, Vl. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013.
6. BRADEA, A. *Educația non-formală – de la teorie la practică*. Oradia: Editura Universității din Oradea, 2012.
7. ORȚAN, F. (coord.) *Pedagogie și elemente de psihologie*. Cluj-Napoca: RisoPrint, 2014.
8. CAMPBELL, R. *Op.cit.*

Prezentat la 11.12.2017